

WILLIAM GOLDING

ΔΙΠΛΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΡΗΓΟΥΛΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

Εκδόσεις Διόπτρα

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ	9
ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	15
ΔΙΠΛΗ ΓΛΩΣΣΑ	17
I	21
II	57
III	79
IV	107
V	113
VI	153
VII	163
VIII	195
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ	217

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ο μύθος λέει πως το σημαντικότερο μαντείο του ελληνικού κόσμου θεμελιώθηκε μ' έναν φόνο: Φτάνοντας στους Δελφούς, ο Απόλλωνας σκότωσε τον Πύθωνα, το φίδι της Γαίας, της πρωτομάντισσας που πρώτη λατρεύτηκε εκεί, και έκανε το μαντείο της δικό του. Οι παλιοί θεοί δίνουν τη θέση τους στους καινούριους, οι θηλυκές θεότητες υποτάσσονται στις ανδρικές. Και η γυναίκα γίνεται πια απλώς το σώμα που κυριεύει ο θεός, το όργανο μέσα από το οποίο μιλά.

Η αρχαιολογική σκαπάνη επιβεβαιώνει αυτό που λέει ο μύθος: Στη γεωμετρική εποχή, κάπου ανάμεσα στον 11ο και τον 9ο αιώνα π.Χ., ο Απόλλωνας εγκαθίσταται στους Δελφούς, καθώς τα χάλκινα ανδρικά ειδώλια αντικαθιστούν τα πήλινα γυναικεία της μυκηναϊκής εποχής. Τον 8ο και τον 7ο αιώνα π.Χ. το ιερό του Απόλλωνα μεγαλώνει, καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο χώρο, τα αναθήματα πληθαίνουν. Γίνεται σιγά σιγά το κέντρο του ελληνικού –και όχι μόνο– κόσμου. Πόλεμοι, εκστρατείες, συμμαχίες, τίποτε δεν επιχειρείται χωρίς τον χρησμό από το μαντείο, που σε αντάλλαγμα συσσωρεύει ασύλληπτα πλούτη. Τόσο μεγάλη είναι η αίγλη του

μαντείου, που ούτε η ουδέτερη έως και φιλοπερσική στάση του κατά τα Μηδικά δεν θα στρέψει εναντίον του τους Έλληνες.

«Δίχως τους Δελφούς», σημειώνει ο E. R. Dodds στο κλασικό έργο του *Οι Έλληνες και το Παράλογο*, «η ελληνική κοινωνία δύσκολα θα μπορούσε να υπομείνει τις εντάσεις κάτω από τις οποίες βρισκόταν κατά την αρχαϊκή εποχή. Η καταθλιπτική αίσθηση της ανθρώπινης άγνοιας και της ανθρώπινης ανασφάλειας, το δέος για τον θείο φθόνο, το δέος για το *μίασμα* – το συσσωρευμένο βάρος όλων αυτών των πραγμάτων θα ’ταν αβάστακτο δίχως την ασφάλεια που μπορούσε να προσφέρει ένας θεϊκός σκοπός [...] Οι Έλληνες πίστευαν στο μαντείο τους όχι γιατί ήταν δεισιδαίμονες και μωροί, αλλά γιατί τους χρειαζόταν αυτή η πίστη».*

Μαζί με την εποχή που αλλάζει, όμως, επέρχεται η φθορά και για το μαντείο των Δελφών. Οι ελληνικές πόλεις θα επιδοθούν σε εξοντωτικούς πολέμους μεταξύ τους. Ύστερα, οι Μακεδόνες θα επιβάλουν τη δική τους τάξη στον ελλαδικό χώρο. Και, τέλος, θα κάνουν την εμφάνισή τους οι Ρωμαίοι. Ανίκητοι και αλαζόνες, θα φέρουν τους δικούς τους θεούς, τους δικούς τους νόμους, τη δική τους ειρήνη. Παρά την εύνοια και τον σεβασμό που θα δείξουν για το μαντείο, αυτό θα συνεχίσει να φθίνει, όπως ο κόσμος που το γέννησε φθίνει κι αυτός. Καθώς μια νέα, λαμπρή πόλη γεννιέται στον Βόσπορο και μια νέα θρησκεία κατακτά την οικουμένη, το «λάλον ύδωρ» στερεύει οριστικά.

Ο Γκόλντινγκ συλλαμβάνει στο έργο του τη στιγμή του

* Μτφρ. Γιώργης Γιατρομανωλάκης, εκδόσεις Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1977.

λυκόφωτος: οι Ρωμαίοι είναι οι νέοι κυρίαρχοι. Το μαντείο έχει ακόμη την αίγλη του, αλλά οι θησαυροί του είναι λεηλατημένοι, η στέγη του καταρρέει. Και οι υπηρέτες του Απόλλωνα; Ο Ιωνίδης, ο αρχιερέας των Δελφών, πιστεύει πως οι θεοί είναι απαραίτητοι, αλλά δεν υπάρχουν. Όσο για την Πυθία, την Αριήκη, δεν αμφισβητεί τους θεούς, αμφισβητεί το δικό της χάρισμα. Οι θεοί υπάρχουν. Αλλά της έχουν γυρίσει την πλάτη.

Ο Γκόλντινγκ αρχίζει τη λογοτεχνική του πορεία με μια ιστορία όπου οι ήρωες είναι παιδιά, και την τελειώνει με μια ιστορία όπου η αφηγήτρια, για πρώτη και τελευταία φορά στο έργο του, είναι γυναίκα. Οι γυναίκες και τα παιδιά, στον ανδροκρατούμενο, πατριαρχικό κόσμο, είναι οι κηδεμονευόμενοι, μειωμένης αξιοπιστίας και κρίσης, ανολοκλήρωτοι άνθρωποι. Και είναι εντυπωσιακή η συμμετρική τους παρουσία στο έργο του Γκόλντινγκ. Στην αρχή και στο τέλος μιας μακροχρόνιας συγγραφικής αναζήτησης, η αλήθεια έρχεται από τους ακατέργαστους, τους μη έχοντες εξουσία, τους αθώους. Και αν για τα αγόρια του *Άρχοντα των Μυγών* η περιπέτεια ξεκινά με την άγρια χαρά της διαπίστωσης «Δεν υπάρχουν καθόλου μεγάλοι», για την Αριήκη, η κατάβαση στο Σπήλαιο γίνεται μέσα στη θλίψη. «Θλίψη για τις γυναίκες, θαρρώ. Θλίψη γιατί γίνονται όργανα για να παίζουν οι θεοί ή οι άντρες».

Ο Γκόλντινγκ «επανορθώνει» την «αδικία» της παντελούς έλλειψης γυναικείων χαρακτήρων στον *Άρχοντα των Μυγών* κάνοντας μια γυναίκα κεντρικό πρόσωπο και αφηγήτρια του τελευταίου του έργου. Η Αριήκη επανέρχεται ξανά και ξανά στη μειονεκτική θέση των γυναικών στην εποχή της, αλλά ίσως ο σκοπός του Γκόλντινγκ δεν είναι μόνο να μιλήσει για το

αυτονόητο. Άσχημη σ' έναν κόσμο που αποθέωσε την ομορφιά, γυναίκα σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, η Αριήκη είναι ένα σύμβολο, μια ομολογία ότι μπορούμε να ηττηθούμε από κάτι κατώτερό μας: όσο έξυπνη και μορφωμένη κι αν είναι, θα πρέπει πάντα να παριστάνει την ακίνδυνη ανήξερη μπροστά στους άντρες που την περιστοιχίζουν, και ο σεβασμός που απολαμβάνει δεν αποδίδεται στην ίδια αλλά στον θεό που υπηρετεί. Όπως ο χοντρούλης, διοπτροφόρος Πίγκι, που, παρά τις γνώσεις του και τη συνεισφορά του στην κοινωνία των αγοριών, υφίσταται τις κοροϊδίες των νταήδων και τελικά λιντσάρεται από αυτούς, στον *Άρχοντα των Μυγών*.

Οι ενδιαφέρουσες αναλογίες δεν σταματούν εδώ. Τα μικρά αγόρια στον *Άρχοντα των Μυγών* βρίσκονται σ' ένα ερημονήσι. Η Αριήκη στο κέντρο του κόσμου. Είναι όλοι επιζησάντες – τα αγόρια από έναν πόλεμο και τη συντριβή του αεροπλάνου τους, η Αριήκη από τη σταδιακή κατάρρευση του κόσμου της και τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Ο πολιτισμός που δημιουργούν τα αγόρια είναι θνησιγενής. Ο πολιτισμός στον οποίο ανήκει η Αριήκη πεθαίνει από γηρατειά. Οι άνθρωποι είναι σε κάθε περίπτωση μόνοι. Οι θεοί δεν υπάρχουν ή τους έχουν εγκαταλείψει. Κι όταν μιλούν, δεν είμαστε σίγουροι αν είναι όντως η φωνή τους αυτή ή η αυθυποβολή των ηρώων ή μια επιληπτική κρίση (είναι ενδιαφέρον ότι ο Σάιμον, στον οποίο μιλά ο Άρχοντας των Μυγών, υποφέρει, όπως όλα δείχνουν, από επιληψία, την «ιερή νόσο» που οι αρχαίοι απέδιδαν σε δαιμονική κατοχή). Η επικοινωνία με τον θεό δεν είναι ευχάριστη, ούτε απλή. Περιγράφεται μάλλον σαν κάτι που δεν μπορείς να αποφύγεις, οδυνηρό και επικίνδυνο – για τον Σάιμον, η επαφή με το θείο οδηγεί στον θάνατο, για την

Αριήκη, η πρώτη συνάντηση με τον Απόλλωνα περιγράφεται ξεκάθαρα ως βιασμός.

Αν, όμως, ο *Άρχοντας των Μυγών* είναι ένα έργο σφρίγγους και νεότητας, η *Διπλή Γλώσσα* είναι ένα έργο αποχαιρετισμού. Ο Γκόλντινγκ στήνει μπροστά μας τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, όπως τον συνέλαβε μέσα από τα διαβάσματά του, αναστυλώνει τους πεσμένους κίονες, συγκολλά τα θραύσματα με το δομικό υλικό της φαντασίας του. Τα αρχαία ελληνικά ήταν ένα από τα χόμπι του, ο Ευριπίδης ο τραγικός που προτιμούσε. Οι Δελφοί του είναι προϊόν μελέτης – οι περιγραφές των κτιρίων, των τελετών, των αγώνων, των χρησμών σέβονται τις πηγές. Η Πυθία του λούζεται στην Κασταλία, καπνίζεται με τα φύλλα δάφνης, αναφέρει ακόμα και το χάσμα από το οποίο κάποτε έβγαιναν οι περίφημοι ατμοί – που αποτελούν πιθανότατα μια ελληνιστική επινόηση, την οποία φαίνεται να απορρίπτει και ο Πλούταρχος. Αλλά η καταληψία της φαίνεται να είναι κυρίως προϊόν αυθυποβολής – αν όχι θεϊκής κατοχής–, και σε αυτό ο Γκόλντινγκ συμφωνεί με τον Dodds, που απορρίπτει την ιδέα του παραληρήματος από αναθυμιάσεις και αποδίδει μια πιο ενεργή συμμετοχή στην Πυθία, που γίνεται «ένθεος», πλήρης θεού. Την προφητική μανία, απολλώνια έκσταση, υποβοηθούν, συμπληρώνουν και ενίοτε «ρετουσάρουν», βέβαια, τα δεδομένα που διαθέτει το μαντείο, χάρη σε ένα ανεπτυγμένο δίκτυο πληροφοριών κατά τον Dodds – τα ταχυδρομικά περιστέρια του Ιωνίδα, όπως το φαντάστηκε ο Γκόλντινγκ.

Αυτόν τον κόσμο, που ζωντανεύει για λίγο μπροστά στα μάτια μας, στην τελευταία αναλαμπή του, αποχαιρετούν οι γερασμένοι ήρωες του Γκόλντινγκ, χωρίς να μπορούν να

σταματήσουν την αποσάθρωσή του ή τη δική τους. Όπως και ο Γκόλντινγκ δεν μπορεί να σταματήσει την αλλαγή του δικού του κόσμου, ή τον χρόνο που περνά φέρνοντας το τέλος και για τον ίδιο. Η βιβλιοθήκη του μαντείου που «θα πληρώσει τα σπασμένα» γιατί δεν υπάρχουν αρκετά χρήματα για επισκευές, το ωραίο κορίτσι το φτιαγμένο από «ανθρώπινο χρυσάφι» που δίνεται στον αλαζόνα, χοντροκομμένο Ρωμαίο, η εξευτελιστική αδιαφορία με την οποία προσπερνούν οι Ρωμαίοι τη συνωμοσία εναντίον τους, ο θεός που δεν μιλάει πια με εξάμετρα... όλα αναδίδουν τη μελαγχολία του αποχωρισμού, του τέλους.

Η λογοτεχνική μοίρα παίζει ένα τελευταίο, ευφάνταστο παιχνίδι: ο Γκόλντινγκ πεθαίνει πριν δώσει στο μυθιστόρημά του για τον αρχαίο κόσμο την οριστική του μορφή, μεταβάλλοντας το ίδιο το κείμενο στο αντίστοιχο ενός αρχαιολογικού ευρήματος, που έχει την αξία του, την αυθύπαρκτη σημασία του, αλλά απαιτεί τη δική μας συμμετοχή και παρέμβαση για να ζωντανέψει και είναι ανοιχτό στη δική μας ερμηνεία. Κι όπως ο αναγνώστης περιδιαβάζει αυτό το κείμενο - αρχαιολογικό χώρο, εντυπωσιακό σε κάποια σημεία, λειψό κι ακατανόητο σε άλλα, βρίσκεται ξαφνικά μπροστά σε μια επιγραφή, τρεις λέξεις που, εκτός από κλείσιμο του ματιού στην Ιστορία, αποτελούν και την παρακαταθήκη του Γκόλντινγκ: Η αλήθεια μας διαφεύγει, η αλήθεια παραμένει ασύλληπτη. Άγνωστη. Αλλά υπάρχει. Ίσως οι επόμενοι από εμάς σταθούν πιο τυχεροί, ίσως κατορθώσουν να την προσεγγίσουν λίγο περισσότερο.

Βάννα Κατσαρού
για τις Εκδόσεις Διόπτρα

ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Τη στιγμή του ξαφνικού θανάτου του στο σπίτι του στην Κορνουάλη, τον Ιούνιο του 1993, ο Γουίλιαμ Γκόλντινγκ είχε ολοκληρώσει δύο προσχέδια αυτού του μυθιστορήματος και επρόκειτο να ξεκινήσει ένα τρίτο. Από τις σημειώσεις εργασίας του και τις αναφορές στο ημερολόγιό του μέχρι την προηγούμενη του θανάτου του, φαίνεται ότι το προσχέδιο που δημοσιεύουμε εδώ είχε λίγο πολύ τη μορφή του μυθιστορήματος που σχεδίαζε να στείλει στους εκδότες του το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου. Θα ήταν σχεδόν σίγουρα εκτενέστερο, όπως και το άλλο, ημιτελές προσχέδιο, αλλά από τις σημειώσεις και τα σχόλια του συγγραφέα στο δακτυλογραφημένο κείμενο φαίνεται πως ο χαρακτήρας της Πυθίας είχε σε μεγάλο βαθμό καθοριστεί. Έγραψε την αρχή της ιστορίας αρκετές φορές και δημοσιεύουμε αυτό που θεωρούμε ότι είναι μια από τις τελευταίες εκδοχές των εισαγωγικών σελίδων που βρέθηκαν στα χαρτιά του. Εκτός από τη λαίδη Γκόλντινγκ, στην οποία διάβασε τα αποσπάσματα για τη συνάντηση των Πυθίων και την αίθουσα των βιβλίων, δεν έδειξε σε κανέναν τα κείμενα της προεργασίας. Δακτυλογράφησε

και τα δύο προσχέδια ο ίδιος. Ο τίτλος *Διπλή Γλώσσα* έχει επιλεγεί από τους επιμελητές ανάμεσα σε πολλούς γραμμένους με τον γραφικό του χαρακτήρα στην κεφαλίδα των προσχεδίων. Χρησιμοποιούσε αυτούς τους τίτλους ποικιλοτρόπως στο ημερολόγιό του κατά τους έξι μήνες που έγραφε το βιβλίο.

ΔΙΠΛΗ ΓΛΩΣΣΑ

Η οικογένεια του συγγραφέα
επιθυμεί να αφιερώσει το τελευταίο του έργο
σε όλους στον εκδοτικό οίκο Faber
που βοήθησαν, ενθάρρυναν και φρόντισαν
τον ίδιο και το έργο του
τα τελευταία σαράντα χρόνια.
Πάνω απ' όλα, αυτό το βιβλίο είναι για τον
ΤΣΑΡΛΣ

I

Εκτυφλωτικό φως και ζεστασιά, αξεχώριστα μεταξύ τους κι έχοντας επίγνωση της ύπαρξής τους. Ορίστε λοιπόν! Τα κατάφερα! Όσο καλύτερα γινότανε, δηλαδή. Μνήμη. Μνήμη πριν από τη μνήμη; Μα δεν υπήρχε χρόνος, ούτε καν σαν υπαινιγμός. Πώς θα μπορούσε λοιπόν να είναι πριν ή μετά, αφού δεν έμοιαζε με τίποτε άλλο, αφού ήταν ξεχωριστό, διακριτό, ένα και μοναδικό. Ούτε λόγια ούτε χρόνος, ούτε καν εγώ, εαυτός, μιας και, όπως προσπαθούσα να πω, η ζεστασιά και το εκτυφλωτικό φως είχαν επίγνωση του εαυτού τους, αν με καταλαβαίνεις. Και βέβαια με καταλαβαίνεις! Ήταν μια κατάσταση, κάτι σαν γυμνή ύπαρξη χωρίς χρόνο και όραση (παρά το εκτυφλωτικό φως) και τίποτα πριν απ' αυτή και τίποτα μετά. Είναι ξεκομμένη από την αλληλουχία, πράγμα που πάει να πει, φαντάζομαι, ότι μπορεί να συνέβη οποιαδήποτε στιγμή του χρόνου μου - ή κι έξω απ' αυτόν!

Τότε πού; Θυμάμαι ακράτεια. Η τροφός μου και η μητέρα

μου –πόσο νέα θα πρέπει να ήτανε!– ξεκαρδίζονται στα γέλια, και το γέλιο τους είναι ταυτόχρονα και επίπληξη. Μιλούσα πριν αρχίσω να μιλάω; Πώς ήξερα ότι υπάρχει η λέξη «επίπληξη»; Είναι που ερχόμαστε κουβαλώντας μαζί μας συγκεκριμένες γνώσεις· ξέρουμε τι είναι θυμός, τι είναι πόνος, τι είναι ευχαρίστηση, αγάπη. Είτε πριν είτε αμέσως μετά αυτή την ακράτεια, μια εικόνα των ποδιών και της κοιλιάς μου στη ζεστή λιακάδα. Εξετάζω τη μικρή σχισμάδα ανάμεσα στα πόδια μου με περιέργεια, χωρίς να ξέρω πού οδηγεί ή σε τι χρησιμεύει, ούτε ότι θα με χαρακτηρίζει ως το τέλος της ζωής μου. Είναι ένας από τους λόγους που βρίσκομαι εδώ κι όχι κάπου αλλού. Όμως αγνοούσα ότι υπάρχει Αιτωλία και Αχαΐα και όλα τα υπόλοιπα. Πάλι γέλιο, λιγάκι μουλωχτό, πάλι επίπληξη. Με σηκώνουν και μου δίνουν μια ξυλιά, μαλακά, και δεν νιώθω πόνο, μόνο καταλαβαίνω ότι έκανα κάτι κακό.

Σχεδόν τόσο παλιά είναι και η εποχή που δεν είχα πολλές λέξεις για τον εαυτό μου και δεν μπορούσα να τον εξηγήσω. Ο Δεπτίδης, ο γιος του γείτονά μας, ήταν γονατισμένος κοντά στον μεγάλο τοίχο του σπιτιού μας και έπαιζε ένα παιχνίδι. Είχε ένα καλάμι που σιγόκαιγε στο ένα του χέρι και ένα κούφιο καλάμι στο άλλο. Φυσούσε μέσα από το κούφιο καλάμι και από την άκρη του άλλου πεταγόταν μια φλόγα. Έμοιαζε με τους δούλους του παλιού μας σπιτιού που δούλευαν τον χαλκό και τον κασσίτερο και το ασήμι και πιο σπάνια το χρυσάφι. Σκέφτηκα πως ίσως έφτιαχνε ένα στολίδι για μένα, πράγμα που μου λέει ότι ξεκίνησα τη ζωή ως γενικά αισιόδοξο παιδί, ώσπου άρχισα να μαθαίνω τι γίνεται. Κάθισα ανακούρκουδα να κοιτάξω. Όμως έκαιγε μυρμηγκια – και το έκανε πολύ επιδέξια. Τα σημάδευε ένα ένα ξεχωριστά σαν κυνηγός, και

τα μυρμήγκια σπάνια τσουρουφλίζονταν, γίνονταν μονομιιάς κάρβουνο. Θα ήθελα πολύ να δοκιμάσω κι εγώ, αλλά ήξερα ότι το να δουλέψω και τα δυο καλάμια ταυτόχρονα ήταν πάνω από τις δυνατότητές μου. Άλλωστε, μου είχαν μάθει να μην παίζω με τη φωτιά! Αυτό που μου φαίνεται ενδιαφέρον τώρα είναι ότι δεν έβλεπα τα μυρμήγκια ως ζωντανά πλάσματα. Το μυαλό μου έφτανε μέχρι τα ψάρια, αλλά ως εκεί. Και γι' αυτό τα ψάρια έχουν σειρά.

Είχαμε μια πελώρια πέτρινη στέρνα με ψάρια, τόσο πελώρια, που έπρεπε ν' ανεβείς τρία μεγαλίστικα σκαλιά για να καταφέρεις να δεις τα ψάρια. Ο καιρός που σκέφτομαι θα πρέπει να ήταν καλοκαίρι, επειδή το νερό ήταν χαμηλά παρόλο που οι άνθρωποι κουβαλούσαν συνεχώς δοχεία με θαλασσόνερο από την ακτή, αλλά στην ανάμνησή μου δεν τα κατάφερναν πολύ καλά και το νερό έμενε χαμηλά, ώσπου έβρεξε και γέμισε η στέρνα. Πιο πολύ απ' όλα μου άρεσε όταν κουβαλούσαν βαρέλια με ψάρια από τις βάρκες τους και τα άδειαζαν κατευθείαν μέσα στη στέρνα. Πόσο ζωηρά ήταν τότε τα ψάρια! Ήταν τρομαγμένα, φαντάζομαι, αλλά έδιναν μια εικόνα χαράς και έξαψης. Όμως γρήγορα ηρεμούσαν και φαίνονταν ικανοποιημένα και, αν δεν τα ήθελαν αμέσως στο μαγειρείο, έμεναν εκεί και γίνονταν κάπως σπιτικά και ήμερα. Ήταν καλόβολα, σαν δούλοι του σπιτιού. Άραγε αυτή ήταν η πρώτη φορά που σύγκρινα ένα πράγμα με ένα άλλο; Εκείνη τη συγκεκριμένη φορά, ήρθε να τα φέρει ο Ζώιλος. Κι αυτός ήταν δούλος του σπιτιού, φυσικά. Τα μπλέκω. Στο σπίτι μας είχαμε γεννημένους σκλάβους, όχι αιχμαλωτισμένους στη μάχη ή σε επιδρομή ή τιμωρημένους για κάποιο έγκλημα και τα παρόμοια, λόγου χάρη επειδή ήταν θεόφτωχοι. Ξέρεις πώς είναι αυτά τα

πράγματα. Θα έκανα πάλι σύγκριση και θα έλεγα ότι είναι σαν να γεννιέσαι κορίτσι ή γυναίκα, αλλά δεν ισχύει. Είναι ένα διάστημα στα παιδικά χρόνια που τα κορίτσια δεν ξέρουν πόσο ευτυχημένα είναι επειδή δεν ξέρουν ότι είναι κορίτσια, αν με καταλαβαίνεις, αν και το ανακαλύπτουν αργότερα και τα περισσότερα, ή τέλος πάντων κάποια απ' αυτά, παθαίνουν πανικό, όπως τα ψάρια στο τηγάνι. Τουλάχιστον, τα τυχερά το παθαίνουν. Τέλος πάντων, ο Ζώιλος άδειασε έτσι απλά τα ψάρια στο λάδι που κάπνιζε. Ένα απ' όλα έβγαλε το κεφάλι του από το χείλος του τηγανιού και με κοίταξε χάσκοντας.

Ούρλιαξα. Συνέχισα να ουρλιάζω, γιατί πονούσε πάρα πολύ. Θα πρέπει να ούρλιαζα λέξεις, όχι απλά ουρλιαχτά, γιατί ύστερα θυμάμαι τον Ζώιλο να φωνάζει:

«Εντάξει! Εντάξει! Θα τα πάω πίσω...».

Τότε σταμάτησε να μιλάει, επειδή η οικονόμος μας μπήκε φουριόζα στο μαγειρείο, με τα κλειδιά να κροταλίζουν στη μέση της.

«Τι στην ευχή γίνεται εδώ πέρα;»

Όμως ο Ζώιλος είχε φύγει, και τα ψάρια μαζί του. Η τροφός μου της εξήγησε ότι είχα τρομάξει με τα ψάρια και ίσως θα έπρεπε να κάνουμε μια προσφορά για καλή τύχη, ένα κεφάλι σκόρδο ή κάτι τέτοιο. Η οικονόμος μας μου μίλησε τρυφερά. Τα ψάρια ήταν φτιαγμένα για να τρώγονται και δεν ένιωθαν όπως εμείς, οι ελεύθεροι άνθρωποι. Πρόσταξε τον Ζώιλο να φέρει πίσω το τηγάνι και τα ψάρια. Εκείνος της εξήγησε ότι είχαν επιστρέψει στη στέρνα.

«Τι εννοείς, Ζώιλε, επέστρεψαν στη στέρνα;»

«Πήδηξαν έξω από το τηγάνι, κυρά, κι άρχισαν να κολυμπάνε μαζί με τ' άλλα».

Ποτέ δεν έμαθα τι έγινε στ' αλήθεια. Τα ψάρια που έχουν τηγανιστεί στο καυτό λάδι δεν μπορούν να φύγουν κολυμπώντας, σ' αυτό δεν χωράει αμφιβολία. Όμως ο Ζώιλος δεν ήταν ψεύτης. Ίσως έγινε, μόνο για μια φορά. Ίσως τα πέταξε ή τα έκρυψε. Γιατί; Ε, αν υποθέσουμε ότι πράγματι το έσκασαν κολυμπώντας, δεν εξυπακούεται ότι είχα κάποια σχέση με αυτό. Ακόμα κι έτσι, ο κόσμος με θεωρούσε παράξενη. Οι δούλοι του σπιτιού, αν και οι δικοί μας ήταν καλόψυχοι, θα πιστέψουν το οτιδήποτε, κι όσο πιο απίθανο, τόσο το καλύτερο. Πάντως πήγαμε όλοι μας απόλυτα σοβαροί ως τη στέρνα, αλλά τα ψάρια μοιάζουν μεταξύ τους και ήταν ένα ολόκληρο κοπάδι από δαύτα μαζεμένα στη σκιά κάτω από την αχυρένια μονόπαντη στέγη. Η οικονόμος φώναξε τη μητέρα μου, που φώναξε τον πατέρα μου, και εκεί που είχαν φτάσει πια τα πράγματα, είτε είχε πει την αλήθεια είτε ψέματα, ο Ζώιλος συνέχισε να υποστηρίζει την ιστορία του. Στο τέλος θαρρώ πως κατέληξε να το πιστέψει και ο ίδιος, να πιστέψει ότι κάποια δύναμη είχε γιατρέψει κάτι μισοκαμένα ψάρια χωρίς συγκεκριμένο λόγο, πράγμα που κατά την άποψη της τροφού μου ήταν ικανοποιητικά θεϊκό. Κάτι σαν... όχι ακριβώς δέος, αλλά θαυμασμός μ' έπιασε κι εμένα. Τελικά έγινε θυσία στον θεό της θάλασσας, αν και, αφού επρόκειτο για περίπτωση θαυματουργής θεραπείας, ο Ασκληπιός ή ο Ερμής τη δικαιούνταν περισσότερο. Αν ήμουν μεγαλύτερη, τότε ίσως να το έβρισκα παράξενο που, δεδομένου του φύλου μου, δεν σκέφτηκαν να εξευμενίσουν θεά, αντί για θεό. Αλλά ποια απ' όλες; Ούτε η Άρτεμις ούτε η Δήμητρα ούτε η Αφροδίτη θα μου ταίριαζαν ιδιαίτερα.

Όμως καλύτερα να σου πω κάποια πράγματα για μας.